

Odgovornost za materijalne nedostatke stvari u rimskom pravu s osvrtom na suvremeno hrvatsko uređenje

Novak, Tereza

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:269281>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za rimsko pravo

Tereza Novak

ODGOVORNOST ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE STVARI U RIMSKOM PRAVU S
OSVRTOM NA SUVREMENO HRVATSKO UREĐENJE

diplomski rad

mentor: izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held

Zagreb, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Tereza Novak, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu..

Tereza Novak

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ UGOVORA O KUPOPRODAJI	4
2.1. Pretklasično pravo	4
2.2. Klasično pravo	5
2.3. Postklasično pravo	5
3. OBVEZE STRANAKA	7
3.1. Obveze prodavatelja	7
3.2. Obveze kupca	8
4. ODGOVORNOST PRODAVATELJA ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE	9
4.1. Povijesni razvoj	9
4.2. Odgovornost za dolus i dicta in venditione	11
4.3. Odgovornost proizašla iz specifičnog jamstva	12
4.4. Edilska pravna zaštita	12
4.4.1. Actio redhibitoria	14
4.4.2. Actio aestimatoria (quanti minoris)	15
4.5. Actio empti	16
4.6. Novosti u Justinijanovu pravu	17
5. ODGOVORNOST ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU	19
5.1. Općenito	19
5.2. Materijalni nedostatak	20
5.3. Vidljivi i skriveni nedostaci	21
5.4. Slučajevi prodavateljeve neodgovornosti	22
5.5. Prava kupca	24
5.5.1. Pravo kupca zahtijevati ispunjenje	24
5.5.2. Pravo na sniženje cijene	25

5.5.3. Pravo na raskid ugovora	26
5.5.4. Pravo na naknadu štete	27
5.6. Jamstvo	28
6. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA.....	33
PROPISI.....	35

1. UVOD

Ugovor o kupoprodaji kao najpoznatiji i najrašireniji pravni posao, ne samo među pravicima već i širom javnošću, svoj korijen vuče od pamtivijeka. On kroji naše svakodnevne živote, utječe na društvene promjene, pokretač je gospodarskog i društvenog napretka. Nema sumnje u njegovu svestremensku univerzalnost, a ono što se promijenilo samo je forma, vanjština ili pak način njegova sklapanja. Problematika ovog rada jedan je sastavni dio ugovora o kupoprodaji, a to je odgovornost prodavatelja za materijalne nedostatke stvari koja izvire iz njegove temeljne obveze predati predmet bez mana, tako da bude funkcionalan i iskoristiv. U tom smislu ova odgovornost je u skladu s pouzdanjem u *bona fides*, temeljno rimsko načelo u zasnivanju obveznih odnosa.

U tijeku rada krenut ću od povijesnog razvoja ugovora o kupoprodaji u rimskom pravu, čiji je razvijeni oblik utjecao na oblikovanje suvremenih pravnih uređenja kupoprodaje. Štoviše, osnovna pravila s tim u vezi, kako u hrvatskom pravu tako i u nizu drugih europskih i svjetskih pravnih sustava, svoju osnovu imaju u pravilima rimskog prava o kupoprodaji (primjerice, način sklapanja ugovora, njegovi bitni sastojci, prava i obveze stranaka itd.). Prikazat će se sličnosti hrvatskog instituta odgovornosti prodavatelja za materijalne nedostatke stvari s nekim izmjenama i nadogradnjama, pri čemu će se analizirati domaći i međunarodni izvori. Naravno, današnja regulacija ugovora o kupoprodaji znatno je kompleksnija i zamršenija u odnosu na rimska pravna rješenja. Tako ću se osvrnuti i na vrlo sličan institut odgovornosti za materijalne nedostatke, jamstvo ili garanciju kao institut koji izvrsno nadopunjuje odgovornost prodavatelja za materijalni nedostatak prodane stvari, a koji svoje začetke također pronalazi u rimskom pravu.

Ljudi su od početka čovječanstva trgovali robom pa ugovor o kupoprodaji zauzima značajno mjesto u razvoju povijesti. Može se postaviti pitanje u čemu je atraktivnost i dugovječnost rimskog ugovora o kupoprodaji, koji je ostavio tako relevantan trag u rimskoj pravnoj tradiciji. Općenito, nesumnjiva je njegova univerzalna primjena obzirom da je nezamjenjiv modus odvijanja trgovine gotovo od pamtivijeka. Osim već navedenog širokog polja primjene, njegova glavna prednost jest da stranke, sklapajući ga, u potpunosti izražavaju svoju slobodnu volju čime stvaraju dopuštene pravne učinke. Nadalje, ti učinci u velikom broju slučajeva djeluju samo među strankama koje su ga sklopile upravo u skladu sa drevnim

rimskim načelom *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*.¹ Osim toga, da bi proizveo učinke, uz neke iznimke, ne iziskuje formalnosti glede oblika; samom činjenicom sklapanja ugovora, pravna sigurnost je veća jer slučajem njegova kršenja, na raspolaganju su putovi pravne zaštite. Dakle, prednosti su mnogobrojne. U skladu sa shvaćanjem da prodavatelj najbolje poznaje robu koju prodaje, razumljivo je da odgovara za materijalni nedostatak prodane stvari, a koja je danas implicirana u svakom kupoprodajnom ugovoru. No, u povijesti nije uvijek bilo tako.

Govoreći o kupoprodajnom ugovoru, neizbježno je uvodno se osvrnuti na ugovorno pravo i njegove temeljne postulate. Polazeći od rimske pravne teorije, ugovor predstavlja obvezno pravni odnos koji je priznat i utuživ po rimskom civilnom pravu: u tom smislu nije stvorena jedinstvena definicija ni jedna opća teorija o tim odnosima.² U početku, za nastanak ugovora sam sporazum volje stranaka nije bio dovoljan jer je bila potrebna vanjska forma ili pak predaja stvari.³ Dakle, autonomija volje stranaka kao osnovno načelo ugovornog prava bila je u najranijem razdoblju donekle sužena formom. Nadalje, pretpostavljalo se da stranke, u zasnivanju obveznog odnosa polaze s dobrom vjerom (*bona fides praesumitur*), što je u slučaju kršenja iste moglo dovesti do infamije (stanje smanjene građanske časti koja je imala za posljedicu smanjenje pravne i djelatne sposobnosti pojedinca)⁴ kao društvene osude jer se smatralo da je iznevjereno povjerenje.⁵ Brojna rimska načela zadržana su i u hrvatskom zakonodavstvu, među ostalim, posljednje navedeno odražava se u samom početku Zakona o obveznim odnosima,⁶ navodeći kako su se stranke, u zasnivanju obveznih odnosa i ostvarivanju prava i obveza iz istih dužne pridržavati načela savjesnosti i poštenja.⁷ Iz ovog slijedi kako su stranke dužne ispuniti sklopljeni ugovor na određen način, odgovorne su za njegovo ispunjenje te on predstavlja svojevrsni zakon među njima (*contractus contrahentibus lex esto*).⁸ Nadalje, polazeći od rimskog načela *neminem laedere*, koje je među ostalim jedno od tri slavna *praecepta iuris* (*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*)⁹, formirano od strane klasičnog pravnika Ulpijana, dolazimo do još jednog značajnog postulata

¹ Petrak, Marko, *Traditio iuridica*, Zagreb, 2016., str. 107.

² Romac, Ante, *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983., str. 81.

³ *Ibid.*, str. 45.

⁴ *Ibid.*, str. 149.

⁵ *Ibid.*

⁶ Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005., 41/2008., 125/2011., 78/2015., 29/2018., 126/2021. Dalje u tekstu: ZOO.

⁷ Petrak, *op.cit.*, str. 65.

⁸ *Ibid.*

⁹ D. 1. 1. 10. 1. (*Ulpianus 1 reg.*).

kako se svaka strana ugovora dužna suzdržavati od postupaka kojim se drugoj može prouzročiti šteta, a isti je također vidljiv u čl. 8. ZOO-a.¹⁰ Zaključno, no ne manje važno, načelo izvedeno iz klasične rimske ideje o *pretium iustum* kao razmjeru cijene i vrijednosti stvari pri kupoprodaji, ugrađeno je u načelo jednake vrijednosti činidba kojom se polazi u sklapanju naplatnih ugovora jer će u protivnom narušavanje ovog načela (*laesio enormis*) dovesti do pravnih posljedica. Sva ova načela ujedno su i blagodati koje rimski ugovor o kupoprodaji sa sobom nosi, kao i uostalom većina ugovora, a ponajprije stoga jer počiva na konsenzualnosti i stranačkoj dispozitivnosti, a ne krutim pravnim normama.

¹⁰ Horvat, Marijan; Petrak, Marko, *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022., str. 4.

2. POVIJESNI RAZVOJ UGOVORA O KUPOPRODAJI

2.1. Pretklasično pravo

Povijesni pregled razvoja ugovora o kupoprodaji valja razumjeti na način da se kupoprodaja razvila iz zamjene (*permutatio*), oblika trgovine u kojoj su ljudi razmjenjivali robu za robu bez uporabe novca; tek pojavom novca u Rimu, kupoprodaja polako istiskuje zamjenu, ali i nadalje egzistira usporedno s njom.¹¹ U samim počecima kupoprodaja nije poznavala konsenzualnost; naime to je bila realna kupnja iz ruke u ruku koja se zbivala u obliku *per aes et libram* tj. *mancipatio*, a smatra se da je tomu prethodio dogovor stranaka o predmetu i cijeni koji nije imao pravnih učinaka.¹² S vremenom se taj neobvezatan dogovor odvojio od akta mancipacije i zadobio značaj samostalnog ugovora iz kojeg nastaje obveza što će posljedično dovesti čak i do razvoja kupnje na kredit.¹³ Ovdje valja objasniti Gajevo shvaćanje mancipacije koju naziva *imaginaria quaedam venditio*¹⁴ smatrajući je vrstom ugovora koji ispunjenje obveze jedne ugovorne strane vezuje za novac. U njegovim opisima da se zaključiti kako je mancipacija predstavljala ranu realnu prodaju pred-novčanog razdoblja vaganja komada bakra, bakrenih šipki (*gestum per aes et libram*) a što je prepoznatljiva dimenzija položaja kupca kasnijeg ugovora o prodaji.¹⁵ Neki autori smatraju kako se takva prividna prodaja za novčić mogla koristiti kao primjerice *donationis causa* ili *fiduciae causa*.¹⁶ Zanimljivo je navesti kako je postupak mancipacije *inter partes* zahtijevao i formu kao i obred uzimanja u ruku mancipirane stvari; ovaj formalizam nije se mijenjao niti kasnije kada je vaganje bakra bilo zamijenjeno simbolično predstavljenim komadićem bakra ili novčićem.¹⁷ Osim toga, rana mancipacijska prodaja, za razliku od konsenzualne, nije predviđala uvjet, rok, nalog kao uzgredne sastojke posla (*accidentalia negotii*); no to ne znači da nije postojala mogućnost ugovaranja dodatnih obveza stranaka kao naknadnih sporazuma u obliku stipulacija. U prilog tome Betti navodi kako su se mancipaciji mogli dodati i fiducijarni sporazumi.¹⁸ No svakako nije postojala klasična obveza prodavatelja prepustiti neku stvar kupcu kao i kupčeva obveza plaćanja pravedne cijene. Također, sporazum među strankama na

¹¹ Maksimović, Sanja; Despotović, Danijela, *Ugovor o kupoprodaji u rimskom pravu*, Pravo-teorija i praksa, vol. 7., br. 9., 2017., str. 63.

¹² Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Zagreb, 2017., str. 345.

¹³ Kaser, Max, *Das romische Privatrecht*, erster abschnitt, Munchen, 1954., str. 414.

¹⁴ Gai Inst., I., 119.

¹⁵ Petranović, Anamari, *Položaj kupca u pravnom režimu rimske kupoprodaje*, doktorska disertacija, Zagreb, 1996., str. 19.

¹⁶ Barry, Nicholas, *An introduction to Roman law*, Oxford, 1962., str. 185.

¹⁷ V. Schulz, Fritz, *Classical Roman law*, Oxford, 1951., str. 244.

¹⁸ Betti, Emilio, *Instituzioni di diritto romano II*, Padova, 1947., str. 201.

obecanje tradicije *res mancipi* u ovom razdoblju ne obvezuje i nema pravne posljedice u smislu zaštite stjecatelja – naime, konsenzus ovdje ostaje samo neformalna i neutuživa suglasnost volja.¹⁹

2.2. Klasično pravo

Kupoprodaja klasičnog rimskog prava postaje konsenzualna i proizvodi samo obligatorne učinke; kupoprodajnim ugovorom za prodavatelja i kupca nastaje samo obveza da prenese na drugoga stvar odnosno plati kupovnu cijenu.²⁰ Analizom *Digesta* dolazimo do istog zaključka te vidimo kako se pravni učinci zasnivaju na neformalnoj suglasnosti volja stranaka: *sine pretio nulla venditio est: non antem pretii numeratio sed convento perficit (sine scriptis habitam) emptioem*.²¹ Klasično pravo polazi od činjenice da je kauza cilj kojem stranke teže pri sklapanju ugovora (*causa finalis*) jer obveza jedne strane osnova je obveze druge strane. Navedeno je i dovelo do postojanja potpuno dvostrano obvezujućih,²² tj. sinalagmatičnih ugovora (*contractus bilateralis aequalis*) kakav je i ugovor o kupoprodaji.²³ No, u ovom razdoblju nadalje ostaju vidljivi relikti pred-konsenzualnih načina odvijanja prodaje kao što je primjerice kupčevo zahtijevanje prisustvovanja svjedoka, sastavljanje pisane isprave koja bi dokazivala osnovu tradicije i slično.²⁴

2.3. Postklasično pravo

U ovom razdoblju dolazi do odstupanja od klasičnog koncepta konsenzualnosti i približavanja kupoprodaji kao literalnom ugovoru. Kako navodi Teodozije, kupoprodaja je zahtijevala pisanu formu da bi bila valjana: *cum inter emptorem ac venditorem de mancipii pretio, convenerit et fuerit conscripta venditio*.²⁵ S druge strane, neki autori, analizirajući fragmente Gajevih Epitoma dolaze do suprotnog zaključka navodeći da kupoprodaja ipak zadržava svoj konsenzualan karakter jer se tamo navodi kako: “suglasnost zahtjeva više od nekog pismena ili svečane radnje”.²⁶ Pogrešno je smatrati kako u postklasičnoj prodaji ne dolazi do predaje stvari jer se ona najčešće događa zajedno s plaćanjem cijene. Dapače, nastaje i novo načelo koje je u suprotnosti s klasičnim periodom – *emptioe dominium transferetur*, a koje

¹⁹ Girard, Paul Federic, *Manuel elementaire de droit romain*, Paris, 1918., str. 584.

²⁰ Horvat, *op.cit.*, str. 344.

²¹ D. 18. 1. 2. 1. (*Ulpianus 1 ad Sabinum*).

²² V. *supra* 4. poglavlje.

²³ Horvat, *op.cit.*, str. 247.

²⁴ Petranović, *op.cit.*, str. 46.

²⁵ C. Th. 3. 4. 1.

²⁶ Gyogy, Diosdi, *Contract in Roman law-From Twelwe table to the glossators*, Milano, 1981., str. 311.

podrazumijeva stvarnopravni učinak prodaje, s tim da prava kupca nastaju tek kada plati cijenu.²⁷ Tek za vrijeme Justinijana kupoprodaja ponovno poprima konsenzualne osobine u vidu usmenog ugovora: *emptio et venditio contrahitur, cum de preto convenerit, quamvis non dum nam quod arrae nomine datur, argumentum est emptionis et venditionis contractae.*²⁸

²⁷ Selb, Walter, *Romisches Privatrecht*, Berlin, 1987., str. 300.

²⁸ Iust. Inst. 3. 139.

3. OBVEZE STRANAKA

3.1. Obveze prodavatelja

Temeljna obveza prodavatelja jest predati stvar kupcu te čuvati ju do predaje pažnjom dobrog gospodarstvenika. Paulus to potkrepljuje sljedećim navodima: “prodavatelj treba odgovarati za čuvanje stvari (*custodia*) kao što odgovaraju oni kojima je stvar dana na posudbu (tj. trebao bi posvetiti veći stupanj pažnje od one koju pokazuje u svojim stvarima).²⁹ Iz ovog zaključujemo kako do trenutka predaje stvari prodavatelj odgovara i za svaku krivnju, a klasični pravници pišu kako je odgovarao i za slučajnu štetu (*casus minoris*), osim više sile (*vis maior*).³⁰ Glede potonjeg u literaturi postoje brojna stajališta jer je teško razlučiti granice što je slučajna šteta, a što viša sila. Međutim, kao prevladavajuće valja istaknuti ono koje ističe kako pri diferenciranju ovih pojmova postoji splet objektivnih i subjektivnih okolnosti te bi ih se trebalo tumačiti od slučaja do slučaja.³¹ Ovdje se može navesti kako nakon trenutka predaje prodavatelj odgovara za evikciju i jamči za skrivene mane i nedostatke stvari.

U slučaju da prodana stvar propadne kod prodavatelja, a on za isto nije odgovoran, kupac će ipak morati platiti cijenu iako stvar nije dobio.³² Navedeno pravilo (*periculum est emptoris*) imalo je ipak nekih izuzetaka. Ovdje se mogu navesti samo neke, pa tako npr. kupac ne snosi rizik kod generičke kupnje, a Katon u prilog tome govori kako do završetka procesa sazrijevanja vina prodavatelja terete mnoge obveze i pravila koja su se morala poštovati, a koja spadaju u mjere očuvanja kvalitete vina pa će kupca teretiti tek one promjene nastale unatoč prodavateljevim poduzetim mjerama³³. Nadalje, rizik ne prelazi na kupca slučajem propasti stvari zbog intervencije državne vlasti (primjerice, provođenjem eksproprijacije). Naposljetku, kupnjom stvari koje se tek imaju mjeriti ili odvagnuti (*emptio ad mensuram*) rizik prelazi na kupca tek odmjeravanjem odnosno odvagnućem pa je tako nakon mjerenja, na zahtjev kupca, prodavatelj bio dužan položiti zakletvu da je točno odmjerio. Za taj kompliciran čin bio je vezan stanovit publicitet iz razloga što je tek od tog svečanog trenutka rizik prelazio na kupca.³⁴

²⁹ D. 18. 6. 3. (*Paulus 5 ad Sab*).

³⁰ Horvat, *op.cit.*, str. 347.

³¹ Apostolova, Maršavelski, Magdalena, *Venditor custodiam praesterae debet-o prijelazu rizika reii venditiae u klasičnom rimskom pravu*, u: Gliha, I. et. al. (ur.), *Liber amicorum Nikola Gavella - Građansko pravo u razvoju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 539.

³² Horvat, *op.cit.*, str. 348.

³³ Apostolova, Maršavelski, Magdalena, *op.cit.*, str. 540.

³⁴ *Ibid.*

Prodavatelj nije u obvezi kupcu prenijeti vlasništvo prodane stvari, već samo osigurati miran posjed i uživanje stvari (*rem habere, uti frui licere*) zbog čega je prodavatelj izvršio svoju obvezu iako je predao kupcu tuđu stvar, pa će kupac u slučaju da mu stvar bude oduzeta imati pravo na naknadu pretrpljene štete.³⁵ Dakle, garancija mirnog posjeda proizlazi iz funkcije kupoprodaje koja treba kupcu omogućiti trajno iskorištavanje stvari stoga mu je potrebna pomoć prodavatelja sve dok svoje pravo na miran posjed izvodi iz kupnje.³⁶ Navedeno ne vrijedi u slučaju ako je u pitanju kupoprodaja *bona fides* koja zahtijeva da prodavatelj učini sve kako bi kupac stekao njegova prava, dakle i pravo vlasništva; *a contrario*, neće ga steći samo ako ni prodavatelj sam nije bio vlasnik stvari.³⁷

3.2. Obveze kupca

Kupac je dužan platiti ugovorenu cijenu za kupljenu stvar odnosno prenijeti vlasništvo novca na prodavatelja; također, mora mu nadoknaditi eventualne troškove prilikom čuvanja stvari, od trenutka sklapanja ugovora, ako ih je imao i obzirom na njihovu prirodu.³⁸ Nadalje, kupac je dužan preuzeti stvar jer ga je prodavatelj ovlašten tražiti to koristeći *actio venditi*. U vezi s ranije spomenutom obvezom prodavatelja osigurati miran posjed prodane stvari, ako treći ipak bude tužio kupca tvrdeći da je vlasnik stvari, on je dužan upozoriti prodavatelja (*laudatio auctoris*) i tražiti od njega pomoć u parnici. Tada kupcu stoji na raspolaganju posebna tužba kojom ostvaruje povrat dvostruke cijene (*in duplum*), kao i pravo na naknadu štete u ostalim slučajevima spomenute evikcije.³⁹ Bitno je spomenuti kako ovu obvezu kupca poznaje još Zakonik dvanaest ploča⁴⁰ navodeći kako u slučaju realne kupoprodaje mancipacijom, ukoliko bi treća osoba ometala kupca, on je dužan obavijestiti prodavatelja (*litem denuntiare*) pri čemu je on obvezan pomoći kupcu u parnici ili mu se u njoj pridružiti (*litis subsidiare*) ili preuzeti parnicu na sebe.⁴¹

³⁵ Kaser, *op.cit.*, str. 459.

³⁶ *Amplius* Milošević, Miroslav, *Rimsko pravo*, Beograd, 2005., str. 339.

³⁷ Horvat, *op.cit.*, str. 349.

³⁸ Maksimović; Despotović, *op.cit.*, str. 66.

³⁹ De Robertis, Francesco Maria, *La disciplina della responsabilita contraattuale*, I, Milano, 1972., str.202.

⁴⁰ *Usus auctoritatis funeli biennium, ceterarum rerum annos esto* (Zakonik dvanaest ploča 6. 3.).

⁴¹ D. 21. 2. 21. 2. (*Ulpianus 29 ad Sab*).

4. ODGOVORNOST PRODAVATELJA ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE

Središnja tema rada je odgovornost prodavatelja za faktične nedostatke stvari pa će se veći naglasak staviti na ovo poglavlje. Odgovornost za materijalne nedostatke opravdava se time što prodavatelj treba poznavati stvar koju prodaje.⁴² Prikazat će se povijesni razvoj ovog instituta, njegova obilježja te iznimna važnost koju ima. Naposljetku, osvrnut ćemo se i na hrvatsko pravno uređenje koje u bitnom smislu slijedi rimsko, uz određene izmjene i dopune nastale u međuvremenu pod utjecajem različitih okolnosti, uglavnom radi osuvremenjivanja.

Opće pretpostavke odgovornosti u rimskom pravu su slijedeće: mora se raditi se o manama zbog kojih se stvar ne može uredno koristiti ili joj se bitno smanjuje vrijednost; nedostaci trebaju postojati već u trenutku prodaje; treba se raditi o skrivenim i neupadljivim nedostacima, a ne o takvim koji se očito opažaju; kupcu te mane nisu smjele bile poznate niti ih je mogao pored uobičajene mjere pažnje primijetiti.⁴³ Gotovo identične pretpostavke navodi i ZOO⁴⁴ u čemu se ogleda prikladnost i univerzalnost ovog instituta od pamtivijeka.

4.1. Povijesni razvoj

U početku razvoja instituta odgovornosti prodavatelja za materijalne nedostatke stvari, sav rizik prelazio je na kupca u skladu s načelom *caveat emptor*.⁴⁵ S obzirom na to da se rana trgovina, moglo bi se reći, zasnivala na načelu koje se danas naziva “plati i nosi” (*cash and carry*), kupac je morao biti vrlo pažljiv prilikom preuzimanja stvari i potruditi se da ju pažljivo pregleda prije nego odluči kupiti.⁴⁶ Kao zanimljiva ilustracija u prilog navedenom može se navesti sljedeće svjedočanstvo: “Kada bi ukućani završili nabavu robe na lokalnim tržnicama, pri čemu su mogli, prema dojmu i izgledu, prosuditi što su kupili, bili bi više posramljeni, jer su ih vješti prodavatelji nadmudrili, negoli ogorčeni zbog prijevare”.⁴⁷ Lako je zaključiti kako je pozicija kupca bila nezavidna jer mu sam ugovor nije davao nikakvu sigurnost ni mogućnost vraćanja na njegove odredbe u slučaju da su ga “oči prevarile” i nedostatak se ipak pokaže.

⁴² D. 21. 1. 1. 7. - 9. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁴³ Horvat, *op.cit.*, str. 351.

⁴⁴ V. *infra* poglavlje 5.

⁴⁵ Petrak, *op.cit.*, str. 36.

⁴⁶ Reitz, John, *A history of cutoff rules as a form of caveat emptor; The american journal of comparative law*, vol. 37., br. 2., Cambridge, 1989., str. 249.

⁴⁷ Atiyah, Patrick Selim, *The Rise and Fall of Freedom of Contract*, Oxford University Press, 1985., str. 179. *sqq*

Najraniji slučaj jamstva za faktične nedostatke vezan je uz mancipaciju kao preteču današnje kupoprodaje. Već Zakonik dvanaest ploča predviđao je *actio de modo agri* za slučaj ako bi prodavatelj prigodom mancipacije zemljišta naveo netočne podatke. Naime, površina u naravi morala je odgovarati onom što je bilo dogovoreno između mancipanta i mancipatara, a pretpostavka podizanja navedene tužbe bio je netočan iskaz (*dicta*) prodavatelja o površini prilikom mancipacije. U slučaju da je prodavatelj bio i osuđen, morao je platiti dvostruki iznos (*infitiando lis crescit duplum*).⁴⁸ Ova tužba korištena je do razdoblja cara Justinijana.⁴⁹

Tijekom vremena, posebice u klasično doba, dolazi do shvaćanja da prodavatelj snosi odgovornost ako je dolozno propustio upozoriti kupca na nedostatke koji su mu poznati, a to su detaljno opisali Marko Porcije Katon i Ciceron.⁵⁰ Opis razrađuje situaciju u kojoj prodavatelj proda kupcu kuću za koju je znao da po auguralnoj uputi mora biti srušena, ali mu to dolozno prešuti; dakle, prodavatelj je prodao stvar pri čemu je znao za manu koju nije priopćio kupcu stoga odgovara za štetu. Situaciju sličnu iznesenoj opisuje pravnik Paulo navodeći kako, kad je riječ o robu za kojeg je prodavatelj kupcu svjesno zatajio da je sklon krađama i bježanju, iako je to dobro znao, prodavatelj odgovara za prijevarno zatajenje mana stvari (obzirom da je rob u rimskom pravu smatran za stvar (*res*) tj. mogao je biti objekt kupoprodaje)⁵¹ čak i prije nastanka štete kupcu.⁵² Gaj pak u jednom svom fragmentu navodi: prodavatelj je tvrdio da zemljište koje je predmet kupoprodaje ima mnogo veću površinu nego u stvarnosti pa se ispostavilo da dio obećane površine pripada susjedu čije je postojanje prodavatelj dolozno zatajio kupcu.⁵³ Protokom vremena vidi se napredak u razvoju instituta jer će se prodavatelj obvezivati posebnom stipulacijom, često putem *dicta in venditione* ili *promissae*, čime će izričito jamčiti odnosno obećati kupcu izostanak materijalnih nedostataka stvari odnosno kvalitetu određenog proizvoda.

Kao što vidimo, počeci razvoja ovog instituta jako su stari, a javljao se u različitim formama. Normalno je da prodavatelj želi što bolje prezentirati svoju robu, prikazati ju što kvalitetnijom u očima kupca. U tom smislu, kako bi rekao jedan autor, sve dok hvalisanje na općoj razini ne

⁴⁸ Petranović, *op.cit.*, str. 177.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Honsel, Heinrich, *Quod interestum um bonae fidei iudicium: Studein zum Romischen Schadensrecht*, Munchen, 1968., str. 79.

⁵¹ *Amplius* Horvat, *op.cit.*, str. 103.

⁵² Zimmermann, *op.cit.*, str. 309.

⁵³ Daube, David, *Three Notes on Digest 18.1, Conclusion of sale*, Law Quarterly Review, vol. 73., 1957., str. 379. – 398.

prelazi pretjerivanje, ni jedan razuman kupac takve izjave zapravo ne uzima ozbiljno.⁵⁴ Problem nastaje kada prodavatelj prijeđe tu granicu, dolazi u napast prikazati stvari ljepšim nego što one to jesu – nadodati osobine, kvalitete stvari koje ne postoje. Stoga se može vidjeti kolik je značaj instituta odgovornosti prodavatelja za materijalne nedostatke, jer kupcu ipak donekle pruža stupanj pravne sigurnosti.

4.2. Odgovornost za *dolus i dicta in venditione*

S vremenom jača relevantnost *bona fides* prilikom sklapanja pravnih poslova pa se tako razvija i odgovornost prodavatelja za *dolus*; naime, podrazumijeva se da predmet pravnog posla ima uobičajena svojstva ili takva o kojima je stjecatelju izrijeком kazivao njegov prodavatelj. Pravnik Flor, u prilog tomu, navodi kako isti mora jamčiti kupcu da nema prijevarnu namjeru, a to jamstvo se proteže i na podmuklost prilikom prodaje što znači da su time obuhvaćeni slučajevi svjesnog i prividnog stvaranja privida o svojstvima i kakvoći stvari.⁵⁵ Također, kako je već ranije navedeno, Marko Porcije Katon u svojim zapisima navodi kako je jedan čovjek prodao kuću pri čemu nije spomenuo kako su mu auguri naložili srušiti istu jer je svojom visinom ometala let ptica. S obzirom na to da je prodavatelj znao za navedeni nedostatak, a nije ga priopćio kupcu, trebao je snositi gubitak (*Cum in vendendo rem earn scisset et non pronuntiasset, emptori damnum praestari oportere*).⁵⁶

Slično iznesenom, prodavatelj je odgovarao kupcu ako ga je prilikom sklapanja ugovora o kupoprodaji uvjeravao kako predmet kupoprodaje nema nedostatak ili ima neku odliku koju ustvari nije imao; upravo su navedena *dicta in venditione* izazvala kod kupca oslanjanje na navedene karakteristike proizvoda koje nisu postojale.⁵⁷ Kako je rimsko pravo na ovaj način održalo svoj kontinuitet u modernom zakonodavstvu, najbolje svjedoči institut garancije za ispravnost proizvoda koju prodavatelj daje kupcu, a koji možemo pronaći i u hrvatskom pravom sustavu.⁵⁸

⁵⁴ Pringsheim, Fritz, *The Decisive Moment for Aedilician Liability*, Revue international de des droits de l'antique, br. 1., 1952., str. 655.

⁵⁵ Milotić, Ivan; Tuškan, Dorotea, *Problematika patvorenja te garancije o svojstvima i kakvoći proizvoda u rimskom klasičnom pravu*, ZPR, vol. 8., br. 3., 2019., str. 189. - 190.

⁵⁶ Cicero, *De officiis*, 3, XVI-16.

⁵⁷ Zimmermann, *op.cit.*, str. 310.

⁵⁸ V. *infra* 5. poglavlje.

4.3. Odgovornost proizašla iz specifičnog jamstva

Nasuprot spomenutim *dicta in venditione*, postojala je obrnuta mogućnost za kupca ukoliko je želio jamstvo da prodana stvar nema neki nedostatak odnosno da ima upravo određenu karakteristiku. Naime, takva dodatna stipulacija u vidu obećanja (*promissum*) pojačavala je kupcu sigurnost u istinitost prodavateljevih navoda, a ujedno mu omogućila posebnom tužbom (*actio ex stipulatu*) naknadu za manju vrijednost prodanog predmeta.⁵⁹ Ono što prodavatelj posebnom stipulacijom jamči jest da će nadoknaditi nastalu štetu proizašlu iz nedostatka za koje je jamčio da ne postoje ili pak manjka specijalnih karakteristika proizvoda koje je isti trebao imati. Ipak, prodavatelj nije u obvezi postupiti po zahtjevu kupca i obvezati se spomenutom stipulacijom; obzirom da je u navedenoj situaciji izostalog jamstva poljuljano povjerenje kupca u ispravnost prodane robe, on je mogao zatražiti u roku dva mjeseca povrat novca uz istovremeno vraćanje kupljenog roba.⁶⁰ Čak i protekom dva mjeseca kupac je mogao u narednih četiri mjeseca zahtijevati *quod interest*, ali samo ako je njegov interes bio narušen, odnosno ako se ispostavi da rob zaista posjeduje fizičke mane.⁶¹

Bez spomenutih dodatnih jamstava zaštita kupca daleko je od savršene pa zaključujem kako je i nadalje prevladavajuće rimsko načelo *caveat emptor*⁶², unatoč svemu što će u nastavku biti izloženo, ostalo prisutno.

4.4. Edilska pravna zaštita

Kurulski edili, koji su vršili nadzor nad prodajom stoke i robova, uzdižu institut odgovornosti prodavatelja za materijalni nedostatak prodane stvari na novu razinu. Prodavatelji robova imali su vrlo lošu reputaciju i tko god se upuštao u trgovinu s njima morao je biti osobito pažljiv. S obzirom na to da su jamstva glede kvalitete robova bila toliko učestala prilikom njihove kupoprodaje kurulski edili su morali unijeti zadovoljavajuća sredstva pravne zaštite posredstvom svojih edikta.⁶³ Prodavatelj se u tom slučaju mogao osloboditi odgovornosti ispisivanjem mani roba ili životinje na posebnoj tablici te ih javno obznaniti kupcu; u slučaju da su postojale još neke mane koje nije objavio, kupac je mogao zatražiti jamstvo u obliku posebne stipulacije. Obzirom da se edilska zaštita odnosila samo na skrivene nedostatke, a ne i vidljive, u slučaju da kupac prilikom kupoprodaje nije primijetio vidljive mane roba (kao što

⁵⁹ Momer, Raymond, *La garantie contre les vices caches dans la vente romaine*, 1930., str. 10. sqq

⁶⁰ D. 21. 1. 28. (*Gaius 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁶¹ Zimmermann, *op.cit.*, str.316.

⁶² Kupac sam snosi rizik ukoliko kupljena roba ne odgovara njegovim očekivanjima.

⁶³ *Ibid.*, str.311.

su spol, ožiljci na licu i sl.), mogao se prevariti i time mu je mogla biti uskraćena zaštita koju su edilski edikti pružali.⁶⁴ Ni jedno ljudsko biće nije savršeno, pa je lista nedostataka ispisanih na pločici mogla ići u nedogled. Da se to spriječi, nedostaci su podijeljeni u dvije glavne skupne *morbus, vitium* i posebno *nedostaci u karakteru*; prvi pojam obuhvaćao je prave, teške bolesti koje su mogle utjecati na mogućnost roba za korištenje, dok se drugi odnosio samo na fizičke nedostatke roba.⁶⁵ Valja napomenuti kako su te napomene glede fizičkih nedostataka morale biti opsežne, precizne i vrlo detaljne (primjerice, da pati od bolesti pluća, jetre, da ne vidi u točno određene dijelove dana kao što je zora ili sumrak i sl.). Zanimljivo je kako se rob ne bi smatrao manjkavim u slučaju gubitka zuba, no s druge strane sva djeca bez zubi bila bi s nedostatkom.⁶⁶ Što se tiče nedostatka u karakteru, prodavatelj je morao navesti ukoliko je rob bio sklon bježanju, delikvenciji ili ipak pokušavao počiniti samoubojstvo.⁶⁷ Za potonje se može naglasiti kako je takva osoba smatrana lošom, dakle s nedostatkom, jer je moguće pretpostaviti kako bi bila sklona nauditi i drugom, s obzirom na to da je pokušala nauditi sebi samoj.⁶⁸ Mentalne bolesti robova shvaćale su se ozbiljno, a to saznajemo iz pera pravika Veneliusa Saturninusa koji navodi kako su robovi skloni igrama ili umjetničkom izražavanju bili roba s greškom.⁶⁹ Zanimljivo je da ukoliko se prodavatelj želio u potpunosti osloboditi odgovornosti za kvalitetu pojedinih robova, stavio bi mu vijenac na glavu prodajući ga “*sub corona*”.⁷⁰ To se uglavnom radilo s ratnim zarobljenicima jer bi prodavatelj, stavljajući šešir ili vijenac na glavu roba, upozoravao potencijalne kupce da nije siguran u njegove kvalitete odnosno mane koje posjeduje.

Osim navedenih, postojala je mogućnost da se prodavatelj oslobodi odgovornosti s osnovne nedostatka roba navodeći na pločicu kako je isti još uvijek opterećen noksalnom odgovornosti pa u slučaju da počini delikt, njegov gospodar odgovara.⁷¹

Prodavatelj pored navedene prodaje robova (*mancipia*) odgovara i kod prodaje životinja (*iumenta, ferae*), ponajprije za njihovu bolest bez obzira je li on to znao obzirom da on svoju stvar mora poznavati.⁷² Opasne je životinje prilikom prodaje trebalo držati podalje ili vezati

⁶⁴ *Ibid.*, str.312.

⁶⁵ D. 21. 1. 4. 5. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁶⁶ D. 21. 1. 14. 4. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁶⁷ D. 21. 1. 1. 1. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁶⁸ D. 21. 1. 23. 3. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁶⁹ Johnston, David, *The Cambridge companion to Roman law*, Cambridge, 2015., str. 222.

⁷⁰ Zimmermann, *op.cit.*, str. 318.

⁷¹ *Ibid.*, str. 314.

⁷² Malenica, Antun, *Rimsko pravo*, Novi Sad, 2003., str. 305.

lancima kako ne bi napadale; trebale su nositi ukrase (*ornamenta*) u trenutku prodaje kako se cijeli pravni posao ne bi poništio ili odobrilo smanjenje cijene.⁷³ Dakako, ono što je smatrano bolešću ili nedostatkom kod roba, ne može se analogijom uzeti za životinje, tako je primjerice kastriran konj bio potpuno zdrav; naprotiv, ne bi bio ukoliko mu je jezik bio prerezan.⁷⁴ Ako bi se pak prodao par goveda od kojeg je samo jedan s nedostatkom, oba su mogla biti vraćena.⁷⁵ Dakle, postojala su posebna pravila kod prodaje goveda, no kupac je mogao otkazati prodaju samo u slučaju ozbiljnijih nedostataka; odgovornost prodavatelja bila je objektivna, no podložna vrlo kratkim jamstvenim rokovima.⁷⁶

4.4.1. Actio redhibitoria

Prvo sredstvo, preteča edilskih tužbi, koje je iznevjerenom kupcu stajalo na raspolaganju, bio je *redhibendi iudicium* putem kojeg je on mogao istupiti iz obveznog odnosa u koji je ušao s prodavateljem i prije nego određeni nedostatak postane vidljiv; međutim, ovdje je bilo dvojbeno što je u stvari kupac mogao potraživati. Postavlja se pitanje jesu li svi elementi prodane stvari ili i pripadak dio prodavateljeve odgovornosti odnosno što je kupac mogao konkretno utužiti. Tako se u literaturi navodi ako je gnojivo namijenjeno zemljištu koje se prodaje njegov je pripadak i prodavatelj je odgovoran kako za zemljište tako i za kvalitetu prodanog gnojiva.⁷⁷ Obzirom na navedeno, ovaj institut tijekom vremena pomalo iščezava i zamijenjen je onim što je kasnije poznato kao *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris*.⁷⁸

Redhibitornom tužbom kupac je mogao tražiti razvrgnuće ugovora o kupoprodaji i vraćanje cijene odnosno stvari, prvo u razdoblju unutar dva mjeseca, ako prodavatelj nije htio sklopiti stipulaciju,⁷⁹ odnosno unutar šest mjeseci ako je stipulacija sklopljena; kasnije je uveden opći rok od šest mjeseci bez obzira je li stipulacija bila zaključena.⁸⁰ Osnova na koju se kupac prilikom podizanja ove tužbe poziva je kada mu prodavatelj namjerno ili bez namjere ne iznese mane robe, kada izričito tvrdi ili pak obeća da roba nema mana odnosno ima određene karakteristike. U potpunosti je nebitno je li prodavatelj lažne iskaze davao namjerno ili ne jer prodavatelj odgovara objektivno; naime, polazi se od neoborive pretpostavke (*praesumptio*

⁷³ Johnston, *op.cit.*, str. 223.

⁷⁴ D. 21. 1. 8. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁷⁵ D. 21. 1. 38. (*Ulpianus 2 ad ed. aedil. curul.*).

⁷⁶ Zimmermann, *op.cit.*, str. 326.

⁷⁷ Watson, Alan, *The Law of Obligations in the Later Roman Republic*, Oxford Clarendon Press, 1965., str. 73.

⁷⁸ Zimmermann, *op.cit.*, str. 317.

⁷⁹ Kaser, *op.cit.*, str. 466.

⁸⁰ *Ibid.*, str.405.

iuris et de iure) da svaki prodavatelj poznaje svojstva stvari koju prodaje.⁸¹ Osobina navedene tužbe odgovara institutu povrata u prijašnje stanje (*restitutio in integrum*) obzirom da su se obje ugovorne strane imale dovesti u stanje prije sklopljenog ugovora. Kao ilustraciju se može navesti slijedeći primjer: kupac je morao biti oštećen u slučaju da je rob počinio krađu ili kakvu štetu na njegovoj imovini dok je s druge strane prodavatelj imao pravo na nasljedstvo koje je kupac stekao putem roba.⁸² Ukratko, ukoliko se kupac odluči na redhibitornu tužbu i želi svoj novac natrag, ima dovesti prodavatelja u prvotno stanje odnosno vratiti predmet prije nego ovaj njemu povрати novac. Naknada štete mogla se postići uz pomoć sljedeće tužbe u nizu, *actio empti*.⁸³

U slučaju da povrat nije bio moguć jer je primjerice u međuvremenu stvar oštećena ili uništena (*mortuus redhibetur*), kupac se ipak mogao poslužiti tužbom *actio redhibitoria* pod određenim pretpostavkama. On je morao prodavatelju kompenzirati smanjenje vrijednosti stvari. Zanimljivo je kako su rimski pravници svoje presude glede iznesenog donosili u ovisnosti od toga je li bi se oštećenje dogodilo i da je predmet ostao kod prodavatelja ili je to posljedica njegove predaje kupcu.⁸⁴

Računanje vremena išlo je na način da je razdoblje od 6 mjeseci počelo teći kada je nedostatak postao očit, što je zvano “korisnim vremenom” (*sex menses utiles*), bez obzira je li ga kupac otkrio ili ne, a nisu se računali oni dani tijekom kojih kupac nije mogao ostvariti svoja potraživanja (zbog bolesti, zatočeništva i sl.).⁸⁵ Postavlja se pitanje u kojim slučajevima se mogla koristiti navedena tužba – izvori navode ako postoji bilo što u smislu nedostatka ili bolesti roba biti će osnova za povrat, imajući na umu kako neka sasvim trivijalna greška ipak neće biti dovoljna; primjerice, ako je u pitanju bila blaga groznica ili ozljeda, takve je stvari trebalo tretirati kao zanemarive.⁸⁶

4.4.2. Actio aestimatoria (quanti minoris)

Drugu od spomenutih, *actio quanti minoris*, kupac će podići ako želi zadržati stvar koju je kupio, a to je mogao u roku od godine dana od sklapanja ugovora. Njome može zahtijevati

⁸¹ De Zulueta, Francis, *The Roman Law of Sale*, Oxford Clarendon Press, 1945., str. 50.

⁸² D. 21. 1. 23. 7. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

⁸³ V. *infra* poglavlje 4. 5.

⁸⁴ Zimmermann, *op.cit.*, str. 331.

⁸⁵ *Ibid.*, str. 318.

⁸⁶ Murray, Daniel, *Implied warranty against latent defects: a historical comparative law study*, Louisiana Law Review, vol. 21., br. 3., 1961., str. 597.

smanjenje kupovne cijene, razmjerno težini odnosno obujmu skrivenih mana kupljene stvari koje su umanjivale njezinu vrijednost.⁸⁷

Može se ponovno istaknuti kako su obje ugovorne strane ipak imale mogućnost proširiti opseg prodavateljeve odgovornosti i kupčeva prava na zaštitu izvan granica koje su postavili spomenuti kurulski edili kroz neke od već spomenutih instituta⁸⁸ koje možemo svesti na zajednički nazivnik *dicta promissiva*.⁸⁹

Govoreći o pravnoj zaštiti posredstvom navedenih tužbi, kupac je samostalno birao što želi - raskinuti ugovor i koristiti se redhibitornom tužbom ili pak održati ugovor na snazi uz razmjeran povrat novca uz *actio quanti minoris*. Dakako, iako skromne, tužbe su ostvarile svoju primarnu funkciju, a to je pružiti pravnu sigurnost i postaviti temelje kvalitetne satisfakcije kupcu u slučajevima prodavateljeve odgovornosti za materijalne nedostatke, što je vidljivo već i uvođenjem slijedeće tužbe, *actio empti*, a svoj vrhunac dostiglo u suvremenim pravnim sustavima.

Zaključno valja spomenuti kako su osim edilskih, postojale i pretorske tužbe koje su se mogle podnijeti unutar roka od jedne godine (*annus utilis*), a kratkoća roka objašnjava se konsenzualnošću kupoprodaje i međusobnom povjerenju stranaka u zasnivanju obveznog odnosa.⁹⁰

4.5. Actio empti

Glavni nedostatak edilske pravne zaštite bio je u tome što je njegova primjena bila ograničena na trgovinu stokom i robovima. Pojavom *actio empti* pravna zaštita podiže se na novu razinu jer je ova tužba obuhvaćala trgovinu svim predmetima, no ukoliko je kupac želio ustati protiv prodavatelja, moralo se raditi o doložnom postupanju. Slično kao i prije, ako je kupac želio proširiti prodavateljevu odgovornost, morao je tražiti njegova izričita jamstva tako da dokle ona nisu bila dana, kupčeva zaštita bila je daleko od savršene.⁹¹ Dakako, kupac je uvijek mogao uključiti "*pactum displicentiae*" u ugovor čime je tražio poništaj prodaje ukoliko mu se predmet ne sviđa, iako on možda ni nije imao neke nedostatke (sličnu je funkciju imao

⁸⁷ Romac, *op.cit.*, str. 12.

⁸⁸ Prije svega radilo se o različitim vidovima stipulacija.

⁸⁹ Zimmermann, *op.cit.*, str. 316.

⁹⁰ *Amplius Reitz, John, A history of cutoff rules as a form of caveat emptor; The american journal of comparative law, vol. 37., br.2., 1989., Cambridge, str. 257.*

⁹¹ Zimmermann, *op.cit.*, str. 319.

pactum redhibendi u slučaju prodaje robova).⁹² Može se primijetiti kako je *actio empti* imala svojih prednosti u odnosu na edilske tužbe obzirom da je kupac mogao naknaditi razliku ugovorne cijene i onog što bi osobno platio da je znao za nedostatak dok kod edilske, *actio quanti minoris*, može vratiti samo razliku između tržišne i ugovorene cijene predmeta s nedostatkom. Time ova tužba odgovara pravu kupca na naknadu štete koje poznaje suvremeno hrvatsko pravo u slučaju prodavateljeve odgovornosti za materijalni nedostatak stvari, a može ju ostvariti kumulativno s ostalim pravima koja mu *ex lege* stoje na raspolaganju.⁹³

4.6. Novosti u Justinijanovu pravu

U Justinijanovu pravu vlasništvo prelazi na kupca ako je isplatio ili osigurao kupovnu cijenu odnosno ako mu je prodavatelj istu bez osiguranja kreditirao.⁹⁴ Iako naizgled novost, ništa se više od toga nije mijenjalo. *Actio empti* i nadalje ostaje donekle zadovoljavajuće sredstvo pravne zaštite, uz tešku obvezu dokazivanja dolusa prodavatelja kao i mogućnost korištenja tužbama *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris*. Međutim, obzirom da kurulski edili gube svoju funkciju i bivaju ukinuti, razlika među navedenim tužbama pomalo gubi na značaju. Dapače, u ovom razdoblju proširuje se područje primjene navedenih tužbi pokušavajući osigurati njihovu univerzalnost prilikom kupoprodaje svih mogućih stvari, a ne samo u trgovini robovima ili stokom.⁹⁵ U prilog navedenom govori navod kako su se edikti kurulskih edila počeli koristiti prilikom prodaje živih i neživih pokretnina kao i nekretnina; ovi edikti odnosili su se ne samo na prodaju robova već i svega ostalog.⁹⁶

Vidljiv je put razvoja zaštite kupca u slučaju odgovornosti prodavatelja za materijalne nedostatke stvari od najranijih sredstva poput *redhibendi iudicium* pri čemu nije bilo sasvim jasno što sve kupac može potraživati u slučaju prodavateljeve odgovornosti do modernijih pravnih sredstva, edilskih tužbi *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris*. Snažan zamah razvoju ovog instituta zasigurno je dala *actio empti* proširivši odgovornost u slučaju prodaje svih vrsta predmeta, nadopunivši time one nedostatke koje nije pokrivala edilska pravna zaštita, pri čemu je ipak velik nedostatak ležao u obvezi kupca dokazati prijevarno postupanje prodavatelja. U nastavku rada pokazati ću kako su rimske ideje pronašle svoje mjesto u

⁹² Misera, Karl-Heinz, *Der Kauf auf Probe*, ANRW, vol. 2., br. 14., 1982., str. 531. sqq.

⁹³ V. *infra* poglavlje 5.

⁹⁴ I. 2. 21. 41.

⁹⁵ Zimmermann, *op.cit.*, str. 322.

⁹⁶ D. 21. 1. 63. (*Ulpianus 1 ad ed. aedil. curul.*).

hrvatskom pravnom sustavu koji ipak daje veće beneficije kupcu, barem sa stajališta izostalog pravila *caveat emptor*, koje je u rimskom pravu unatoč svoj navedenoj zaštiti kupca, ipak ostalo prevladavajuće.

5. ODGOVORNOST ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU

5.1. Općenito

Odgovornost za materijalne nedostatke sastavni je dio prodavateljeve odgovornosti u hrvatskom pravu prilikom sklapanja ugovora o kupoprodaji. Ona se ne mora posebno stipulirati, naglašavati kao što je bilo u počecima razvoja rimskog prava te je inkorporirana u širi krug obveza prodavatelja iz dvostranoobveznog odnosa, odnosa iz kupoprodaje. Ova materija opsežno je regulirana u ZOO-u te pored navedene odgovornosti ovdje spadaju i pravila o prigovoru neispunjenja i neizvjesnog ispunjenja ugovora, o izmjeni ili raskidu ugovora zbog izmijenjenih okolnosti, nemogućnosti ispunjenja i prekomjernom oštećenju. Svrha ovog instituta je spriječiti postojeću ili ispraviti narušenu ravnotežu sinalagmatičnosti odnosa; ako se zbog nedostatka u ispunjenju druge ugovorne strane ovo načelo povrijedi, institut odgovornosti za materijalne nedostatke omogućava da se ekvivalent vrijednosti ostvari drugim sredstvima pa se ona pokazuje kao zakonom predviđenih konkretizacija načela jednakih vrijednosti prestacija.⁹⁷

Dakako, postoje neke opće i posebne pretpostavke za primjenu ovog instituta. Od općih to su naplatnost ugovora, ispunjenje obveze, da kupac nije znao niti je morao znati za nedostatke, postojanje nedostataka u trenutku prijelaza rizika te da ugovorom nije isključena odgovornost prodavatelja. Od posebnih spomenut ću da je bitno kako nedostatak nije bio neznatan, da nije riječ o prisilnoj javnoj prodaji te se nedostaci pojave prije isteka dvije godine od predaje stvari kupcu. Vidjet ćemo kako većina rješenja odgovara pravilima postavljenim u rimskom pravu čime se može zaključiti kako je Hrvatska uspješno recipirala rimsku pravnu tradiciju, uz određena usavršenja i prilagodbe.

Novosti uvedene u hrvatski zakon bile su nužne, ne samo kao posljedica članstva u Europskoj uniji, već i zbog bolje zaštite slabije ugovorne strane, a to je potrošač, sve zahvaljujući masovnoj proizvodnji i potrošnji koja je dovela do potrebe za civilizacijskim, ali i legislativnim napretkom. Dakako, obzirom na snažnu globalizaciju i međunarodna kretanja ljudi i dobara, Republiku Hrvatsku obvezuju brojni međunarodni ugovori na tom polju među

⁹⁷ Petrić, Silvija, *Odgovornost za materijalne nedostatke stvari prema novom Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 27., br. 1., 2006., str. 90.

kojima ću se osvrnuti na Konvenciju UN-a o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe⁹⁸ koja se primjenjuje pri međunarodnoj prodaji robe među državama ugovornicama.

5.2. Materijalni nedostatak

Definiranje pojma znatno je složenije i opsežnije no što je bilo u rimskom pravu, što je razumljivo zaključiti iz uvodnih napomena. Treba reći kako naš zakon jasno razlikuje kupca u ulozi potrošača ili pak profesionalnog gospodarstvenika, kao što su trgovci. To je bitno zbog nametnutih obveza i prava koja on može ostvariti. Ako je netko profesionalac u svom području jasno da se od njega očekuje više nego od osobe koja ulazi u pravni odnos kao laik. To je još jedan velik napredak u odnosu na rimsko pravo koje nije razvrstavalo kupce rukovodeći se bilo kakvim kriterijem.

Naime, nedostatak postoji ako stvar ne odgovara opisu, vrsti, količini, kvaliteti; ako nije prikladna za namjenu kupcu; nije isporučena kupcu sa svom dodatnom opremom i uputama; nije isporučena s ažuriranjima kako je određeno ugovorom o kupoprodaji; nepravilno je instalirana ili montirana, a usluga je uključena u cijenu⁹⁹ itd. Besmisleno bi bilo nastavljati s nizom opisa taksativno navedenih u zakonskoj zatvorenoj listi, no ovdje rečeno dovoljno je za ilustraciju i zaključak kako bismo sve navedeno mogli svesti pod zajednički nazivnik “neusklađenost robe prvotnom dogovoru”. To znači da je svako odstupanje od ugovorene kvalitete i svojstva stvari materijalni nedostatak odnosno ugovorena svojstva i kvaliteta stvari odlučujući su faktor u utvrđivanju postojanja nedostatka, a ne njihova objektivna procjena.¹⁰⁰

Navedena neusklađenost mora postojati u trenutku prijelaza rizika na kupca, a to je trenutak predaje stvari^{101,102} bez obzira je li kupac to znao; nadalje, prodavatelj odgovara za nedostatke koji se pojave nakon prijelaza rizika na kupca ako su posljedica uzroka koji je postojao prije toga (napominjem kako ZOO predmnijeva da je nedostatak koji se pojavio u roku šest mjeseci od prijelaza rizika postojao u vrijeme prijelaza, osim ako prodavatelj ne dokaže suprotno ili ne proizlazi iz naravi stvari). Evidentna je obveza prodavatelja: predati dogovorenu stvar kupcu na korištenje u ispravnom stanju i to upravo u trenutku prijelaza rizika, no bitno je

⁹⁸ Konvencija UN-a o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe (Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 15/1998). U daljnjem tekstu: Bečka konvencija.

⁹⁹ ZOO, čl. 401, st. 5.

¹⁰⁰ Petrić, *op.cit.*, str. 103.

¹⁰¹ Bečka konvencija, čl. 36. Republika Hrvatska većinu rješenja Zakona o obveznim odnosima preuzela je iz navedene konvencije, tako i navedeno.

¹⁰² Uz iznimku vjerovničkog zakašnjenja, tu rizik prelazi u trenutku kad je kupac pao u zakašnjenje s ispunjenjem svoje obveze (*arg. ex. čl. 379./1. Zakona o obveznim odnosima*).

napomenuti kako postoji razlika u slučaju da u slučaju isporuke stvari koja nije ugovorena nema riječi o materijalnim nedostacima, već o neispunjenju ugovora.¹⁰³

Prema spomenutoj Bečkoj konvenciji, materijalni nedostatak stvari također se javlja prilikom spomenute neusklađenosti isporuke kao glavni pojavni oblik ovog instituta, a ona se može manifestirati u isporuci manje ili veće količine robe nego što je ugovoreno.¹⁰⁴

Prilikom sklapanja ugovora prodavatelji često preuzimaju jamstva za kvalitetu robe ili pak njezine karakteristike odnosno jamče da će biti uporabljiva kroz određeno vrijeme. Vidimo sličnost s rimskim institutima posebnih stipulacija, *dictae* odnosno *promissae*, međutim ovdje prodavateljeva odgovornost već u početku odgovara onoj koju bi tek preuzeo na sebe navedenim institutima u rimskom pravu.

Prodavatelj načelno odgovara, bez obzira na svoje dolozno postupanje ili ne. Neznanje prodavatelja ne opravdava za nedostatke. Tomu u prilog ide i zakonska odredba koja navodi kako materijalni nedostatak postoji ne samo kada se ne radi o svojstvima koja su ugovorena, već i onda kada je prodavatelj uz dužnu pozornost i poštujući načelo savjesnosti i poštenja morao i trebao znati svrhu za koju kupac nabavlja stvar; ili pak, ukoliko stvar nema karakteristike koje je kupac mogao razumno očekivati pouzdajući se u prodavateljeve izjave u čemu vidimo iznimnu zaštitu kupca od prijevarnog oglašavanja.¹⁰⁵ Dakako, neke iznimke postoje, no one su zakonom izričito propisane; zakonodavac ne mari za prodavatelja niti mu povlašćuje već nameće povećan stupanj odgovornosti čime, *in favorem* kupca, pogoduje slabijoj ugovornoj strani osiguravajući veću pravnu sigurnost i učinkovitost.

5.3. Vidljivi i skriveni nedostaci

Vidljivi nedostaci su oni koji su bili vidljivi u trenutku pregleda stvari kupcu. U slučaju da su kupac i prodavatelj nazočni prilikom pregleda stvari, kupac mora obavijestiti prodavatelja o takvom nedostatku odmah, odnosno ako nisu nazočni u roku od osam dana. Ako to ne učini, gubi prava koja mu zakon daje. Zanimljivo je da u slučaju kada je kupac potrošač nije dužan pregledati stvar niti ju dati na pregled, no mora obavijestiti prodavatelja ako je nedostatak

¹⁰³ Gorenc, Vilim; Vidović, Ante, *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005., str. 628.

¹⁰⁴ Bečka konvencija, čl. 35, st. 1.

¹⁰⁵ *Ibid.*

vidljiv u roku od dva mjeseca.¹⁰⁶ Time je za njega irelevantno radi li se o vidljivim ili skrivenim nedostacima.

Ako se radi o skrivenom nedostatku stvari, a to je onaj koji se pri uobičajenom pregledu nije mogao otkriti, kupac mora obavijestiti u primjerenom, nešto duljem roku, od dva mjeseca. Bitno je reći kako kupac nema obvezu poštovati formu (osim ako nije profesionalac, trgovac) prilikom slanja obavijesti, bitno je samo da potanje opiše nedostatak i pozove prodavatelja da pregleda stvar. On u svakom slučaju gubi prava prema prodavatelju istekom dvije godine od predaje.¹⁰⁷ Bitno je da kupac poštuje spomenute rokove jer u protivnom, obzirom na njihovu prekluzivnost, gubi svoja prava prema prodavatelju.

Svi spomenuti rokovi računat će se od predaje popravljene stvari, zamjene i slično ako je zbog nedostatka došlo do popravka odnosno zamjene.

Prema Bečkoj konvenciji obveze kupca vrlo su slične, što razabiremo iz čl. 35. koji navodi kako kupac gubi pravo pozivati se na nedostatak robe ako o tome nije prodavatelju poslao obavijest. Nadalje navodi kako je kupac dužan navesti narav nedostatka tj. mora navesti u čemu se nedostatak točno sastoji pri čemu je takav detaljan (nikako općenit) opis nužan da bi obavijest o nedostatku bila valjana.¹⁰⁸ Ovo je vjerojatno uvedeno kako bi se spriječili prijevorni postupci kupaca. Zaključno, kupac gubi pravo pozivati se na nedostatak ako obavijest nije uputio prodavatelju u razumnom trenutku kada ga je otkrio ili morao otkriti, ali u svakom slučaju istekom dvije godine od stvarne predaje robe kupcu.¹⁰⁹

Možemo zaključiti da bi se kupac mogao pozvati na odgovornost prodavatelja, on je dužan ispuniti zakonom predviđene pretpostavke; pregledati stvar i pravovremeno obavijestiti prodavatelja o postojećem nedostatku stvari. Međutim, prema čl. 407. ZOO-a, ako je prodavatelj nesavjestan, kupac ne gubi pravo pozvati se na nedostatak čak i kada navedene obveze nije ispunio.

5.4. Slučajevi prodavateljeve neodgovornosti

¹⁰⁶ ZOO, čl. 403, st. 4.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Bečka konvencija, čl. 39.

¹⁰⁹ *Ibid.*

Savjesnost kupca jedna je od glavnih pretpostavki odgovornosti prodavatelja, dakle on ipak ne odgovara ako je kupac u trenutku kupnje znao za nedostatke ili mu nisu mogli ostati nepoznati.¹¹⁰ Isto rješenje nudi i spomenuta, za Republiku Hrvatsku obvezna, Bečka konvencija, navodeći da prodavatelj neće odgovarati za bilo kakvu neusklađenost ako je u vrijeme sklapanja ugovora kupac znao za nju ili mu nije mogla ostati nepoznata.¹¹¹ Zakon navodi presumpciju kako nisu mogli ostati nepoznati kupcu oni nedostaci koje bi brižljiva osoba prosječnog znanja i iskustvom osobe istog zanimanja i struke kao kupac mogla lako opaziti pri uobičajenom pregledu. Unatoč potonjem, prodavatelj će ipak odgovarati i za vidljive nedostatke ako je izjavio da stvar nema nikakve nedostatke ili ima određene karakteristike.¹¹² Razumljivo da institut gubi na značaju ukoliko kupac svjesno uzme stvar s “greškom” i na to pristane, no zakonodavac doskače i takvoj situaciji unaprijed uzevši u obzir *dolus* prodavatelja koji je, pod svaku cijenu, spreman prodati svoju robu. Ovakav velik iskorak bio je nezamisliv u rimskom pravu jer iza zakona nije stajala suverena država, već manjina koja ga je krojila svojim vlastitim interesima.

Nadalje, nema odgovornosti za materijalne nedostatke ukoliko se radi o prisilnoj javnoj prodaji (kao primjerice u ovršnom ili stečajnom postupku).¹¹³

U skladu s temeljnim načelom obveznog prava, a to je autonomija volje stranaka, moguće je i u potpunosti isključiti odgovornost prodavatelja za materijalne nedostatke samim ugovorom, no čak i tada postoji mogućnost ništetnosti; u slučaju da je prodavatelj nametnuo tu odredbu kupcu koristeći se monopolskim položajem. Također, ako se radi o potrošačkom ugovoru, takav dogovor ne obvezuje potrošača prije nego obavijesti prodavatelja o materijalnom nedostatku.¹¹⁴ Interesantno je povući paralelu s rimskim pravom; tamo nije postojala ovako široka autonomija, eventualno se prodavatelj mogao unaprijed osloboditi odgovornosti za kvalitetu roba označivši ga vijencem na glavi i prodajući ga “*sub corona*” ili pak ako bi izričito napisao da je isti opterećen noksalnom odgovornošću. No, ipak je u pozadini ponovno vidljiva rimska pravna tradicija u suvremenom zakonskom rješenju.

Može se vidjeti kako je snažna zaštita kupca od prijevare prodavatelja unatoč primijenjenoj dužnoj pažnji.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Čl. 35/2.

¹¹² *Cf.* poglavlje 4.

¹¹³ ZOO, čl. 409, .

¹¹⁴ *Ibid.*

Dakako, i u slučajevima kada načelno postoji odgovornost prodavatelja, no kupac ne ispuni zakonom propisane pretpostavke, prodavatelj neće odgovarati; tako je primjerice, ako kupac ne pošalje pravovremeno obavijest o vidljivim ili skrivljenim nedostacima.¹¹⁵ Kako bi se kupac mogao pozvati na odgovornost prodavatelja, on je dužan ispuniti zakonom predviđene pretpostavke, pregledati stvar i obavijestiti prodavatelja o postojećem nedostatku stvari.

5.5. Prava kupca

Kupac može po svom izboru zahtijevati ili uredno ispunjenje (dakle, otklanjanje nedostatka odnosno isporuka druge stvari bez nedostatka) ili razmjerno sniženje cijene ili raskid ugovora. Bez obzira na alternativan izbor, uvijek mu stoji na raspolaganju pravo na naknadu štete, uključujući i štetu koju je zbog nedostatka stvari pretrpio na svojim dobrima. I prema Bečkoj konvenciji pravo jedne ugovorne strane na naknadu štete postoji kumulativno s ostalim pravima jer navodi kako kupcu nije uskraćeno pravo zahtijevati naknadu štete i ako se poslužio drugim sredstvom odnosno prodavatelj ne gubi pravo zahtijevati naknadu štete time što se poslužio svojim pravima u pogledu drugih sredstva.¹¹⁶ Pravo savjesne strane na naknadu štete postoji kad drugoj strani pripada pravo da nakon ranijeg neurednog ispunjenja u dodatnom roku valjano ispuni obvezu koju prijevremeno nije ispunila.¹¹⁷ Već je vidljiva velika razlika u paleti ponuda koja kupcu stoji na raspolaganju u odnosu na rimsko pravo, ali postoje i sličnosti; primjerice, podnošenjem *actio empti* kupac je u rimskom pravu mogao naknaditi razliku ugovorne cijene i onog što bi osobno platio da je znao za nedostatak u čemu vidimo kako je navedenom tužbom ostvarivao pravo na naknadu štete, baš kao što mu i danas zakon daje mogućnost istog prava, uz dodatnu olakotnu okolnost što ne mora dokazivati prijevarno postupanje prodavatelja.

5.5.1. Pravo kupca zahtijevati ispunjenje

Ovo pravo kupca primarno je dok razmjerno sniženje cijene ili raskid ugovora može zahtijevati ako nije ovlašten zahtijevati otklanjanje nedostatka ili predaju druge stvari bez nedostatka ili ako prodavatelj nije uredno ispunio obvezu u razumnom roku ili ako prodavatelj nije u stanju uredno ispuniti obvezu, a da pritom kupcu ne uzrokuje značajne neugodnosti (primjerice, kupac se ne može koristiti stvarju dulje vremena).¹¹⁸ Ispunjenje obuhvaća pravo

¹¹⁵ V. *supra* poglavlje 5.

¹¹⁶ Bečka konvencija, čl. 45.

¹¹⁷ Takvo stajalište zauzima i Bečka konvencija i naš ZOO.

¹¹⁸ Petrić, *op.cit.*, str. 118.

kupca tražiti uklanjanje nedostatka i predaju druge stvari bez nedostatka, a razumljivo je zaključiti kako je uklanjanje nedostatka moguće tražiti ako je on otklonjiv, odnosno zamjenu stvari ako je stvar određena generički (u skladu s načelom *genus non perit*). No postoje mogućnosti da kupac to pravo ne može realizirati zbog bilo kojeg razloga; naime, ako je izabrani način ispunjenja nemoguć, mora izabrati drugi jer je zahtjev za ispunjenje primarni, a tek ako su oba nemoguća (dakle, i uklanjanje nedostatka i predaja druge stvari) tek onda može izabrati raskid ili sniženje cijene kao alternativu.¹¹⁹ Dakle, vidljivo je da kupac ima opcije, ali prema određenoj hijerarhijskoj ljestvici koju mora poštovati. Dakako, prodavatelj će snositi troškove popravka stvari ili predaje druge stvari bez nedostatka i tu svoju obvezu morati će ispuniti u razumnom roku.

Kupčevo pravo zahtijevati ispunjenje obveze, u vidu isporuke robe i drugih nenovčanih obveza, ograničeno je pravilima *legis fori* o zahtjevu za ispunjenje nenovčanih obveza prema Bečkoj konvenciji.¹²⁰ Tu se podrazumijeva neka objektivna, apsolutna i trajna nemogućnost ispunjenja nastalu nakon sklapanja ugovora, u prvom redu misli se na isporuku robe; primjerice, propadne predmet prodavateljeve obveze isporuke, koji je individualno određen. No, kupčevo pravo zahtijevati ispunjenje može biti i samo privremeno ograničeno, ako primjerice postoji kakva prolazna smetnja na strani prodavatelja. U svakom slučaju, kupac ne bi imao pravo od prodavatelja tražiti ispunjenje, ako je sam prouzročio neispunjenje.¹²¹

U slučaju da se nedostaci u ispunjenju očituju u količini manjoj od ugovorene, kupac ima pravo zahtijevati nadopunu do ugovorene količine, a ako se sastoji u ispunjenju veće količine od ugovorene, kupac ima pravo na naknadu štete i troškova čuvanja.¹²²

5.5.2. Pravo na sniženje cijene

Slijedeća opcija koja kupcu stoji na raspolaganju je sniženje cijene, no ukoliko nije uspio sa prethodno opisanim pravom. Tome ne mora biti uvijek tako jer postoji mogućnost da kupac prvo zahtijeva sniženje cijene, no onda ne može preskakati ljestvicu i vraćati se na primarno pravo, uklanjanje nedostatka ili predaju druge stvari. Može se ponoviti kako kupac, koristeći ovo pravo, može kumulativno ostvariti i zahtjev za naknadu štete. Kupac ostvaruje pravo na sniženje cijene razmjerno, u skladu s omjerom vrijednosti predmeta bez i s nedostatkom u

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 119.

¹²⁰ Čl. 28.

¹²¹ *Arg. ex.* čl. 80. Bečke konvencije.

¹²² ZOO, čl. 414 i 415.

vrijeme sklapanja ugovora.¹²³ Dakle, cijena se donekle modificira, a to je nužno jer je, obzirom da se radi o prodavateljevoj odgovornosti, povrijeđeno načelo jednake vrijednosti činidba koja mora biti ponovno dovedena u ravnotežu (cijena i predmet predstavljaju *essentialia negotii* ugovora o kupoprodaji). Zanimljivo, ako je kupac prvo uočio vidljive nedostatke, a potom skrivene može zahtijevati novo sniženje cijene.¹²⁴ Ovaj institut mogao bi se povezati s popularnom edilskom *actio quanti minoris*, koja je kupcu u rimskom pravu davala upravo istu mogućnost u slučaju prodavateljeve odgovornosti za materijalne nedostatke; kupac je mogao u roku godine dana zahtijevati smanjenje kupovne cijene, razmjerno težini odnosno obujmu skrivenih mana kupljene stvari koje su umanjivale njezinu vrijednost.¹²⁵

5.5.3. Pravo na raskid ugovora

Ovim pravom kupac će se moći poslužiti samo ako je prodavatelju ostavio naknadni primjeren rok za uredno ispunjenje obveze; no, moguće je i bez toga ako je prodavatelj nakon obavijesti o nedostacima priopćio kupcu da neće ispuniti ugovor ili ako iz okolnosti slučaja očito proizlazi da prodavatelj neće moći ispuniti niti u naknadnom roku svoju obvezu.¹²⁶ Dakako, kupac će biti u obvezi dokazati da naknadnim urednim ispunjenjem nije moguće postići svrhu samog ugovora jer staro je pravilo kako dokaz leži na onome tko tvrdi suprotno.

Ako bezuspješno protekne naknadni primjereni rok koji je ostavio prodavatelju, ugovor se raskida po sili zakona; kupac takav prisilan raskid može eventualno spriječiti ako bez odgađanja, najkasnije sutradan, izjavi prodavatelju da održava ugovor na snazi.¹²⁷ Može se istaknuti kako postoji mogućnost da se raskid odnosi na dio stvari koji ima nedostatke odnosno manju količinu od dogovorene isporuke osim ako kupac ima opravdan interes da primi cjelinu.¹²⁸

Kupac gubi pravo na jednostrani raskid kada je u nemogućnosti vratiti objekt ispunjenja odnosno vratiti u stanju u kojem je primio; no, postoji iznimka od navedenog jer kupac ipak može jednostrano raskinuti ugovor zbog nedostatka, iako stvar ne može vratiti ako je propala

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Gorenc, Vidović, *op.cit.*, str. 658.

¹²⁵ V. *supra* poglavlje 4.

¹²⁶ ZOO, čl. 412.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ *Ibid.*

zbog nekog događaja koji ne potječe od njega niti osobe za koju odgovara.¹²⁹ Valja napomenuti kako gubitak prava na raskid zbog nemogućnosti vraćanja predmeta ne prekludira kupca u ostalim pravima jer mu zakon tako jamči.¹³⁰ Dakako, isti taj zakon uskraćuje kupcu mogućnost raskida ako je nedostatak neznatan. Može se zaključiti kako navedeno pravo kupca donekle odgovara redhibitornoj tužbi u rimskom pravu prema kojoj se kupac mogao poslužiti istom ako je otkrio materijalni nedostatak, no pod uvjetom da se provede restitucija odnosno vrati prodavatelju robu koju je primio tj. kompenzira smanjenje vrijednosti stvari ako povrat nije moguć. Naprotiv, u slučaju potpunog gubitka stvari i nemogućnosti povrata, sav rizik snosio je prodavatelj.¹³¹

I prema Bečkoj konvenciji, kupac ima na raspolaganju spomenuto pravo, no dužan je pravovremeno obavijestiti o nedostatku isporučene robe te je dužan pravovremeno dati izjavu o raskidu, što znači u razumnom roku.¹³²

5.5.4. Pravo na naknadu štete

Već je napomenuto kako kupac ovo pravo koristi kumulativno, neovisno o kojoj se od prethodno navedenih mogućnosti poslužio. Može se zaključiti kako ovdje može svašta biti podvedeno pod pojam štete koju je kupac mogao u različitim vidovima pretrpjeti, u vezi sklapanja i ispunjenja ugovora, sve ovisno o kojem predmetu kupoprodaje je riječ, što će se zasigurno prosuditi ovisno o okolnostima slučaja.

Dakako, ako će se kupac poslužiti ovim pravom, poštovati će već spomenute uvjete uredne i pravovremene obavijesti o nedostatku jer ovo pravo je u neku ruku za njega akcesorno svim onim primarnim mogućnostima, pa utoliko ovo pravo slijedi i sudbinu ostalih prava koja mu stoje na raspolaganju u slučaju prodavatelje odgovornosti za materijalni nedostatak stvari.

Prije svega potrebno je da nastane šteta kao posljedica nedostatka; ona može nastati na samoj stvari, u vezi s kupljenom stvari i na drugim dobrima kupca. Kao posljedica prve navedene štete javlja se smanjenje vrijednosti stvari; drugu navedenu štetu nazivaju štetom zbog povjerenja jer se kupac prilikom kupnje pouzdao u odsutnost nedostatka, a obuhvaća troškove

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Arg. ex.čl. 418. ZOO-a.*

¹³¹ Bonfante, Pietro, *Instituzioni di diritto romano*, Torino, 1946., str. 322.

¹³² Bečka konvencija, čl. 32.

čuvanja, transporta, uskladištenja stvari; posljednja navedena, šteta na dobrima kupca zove se još i popratna, refleksna šteta.¹³³

Ovaj institut u rimskom pravu nije postojao u početku sve do pojave *actio empti*.¹³⁴

5.6. Jamstvo

Jamstvo u potpunosti odgovara onome što je u rimskom pravu prodavatelj dao kupcu kao *dictae* ili *promissae*; tako je prilikom sklapanja ugovora o kupoprodaji, uvjeravao kako predmet kupoprodaje nema nedostatak ili ima neku odliku čime je donekle pojačavao sadržaj njihova obvezopravnog odnosa. Danas prodavatelj eksplicitno ne jamči kako stvar ima neku karakteristiku odnosno nema nedostatak, ali upravo se to može iščitati iz sadržaja jamstva jer jamstvom on jamči kako je stvar ispravna, perfektna kroz određeno vrijeme. Razlika u odnosu na rimsko pravo leži u subjektima koji jamstvo mogu dati; dok je u rimskom pravu to bio samo prodavatelj, ovdje može dati prodavatelj ili proizvođač stvari, što ne moraju, a vrlo često niti nisu iste osobe. Jamstvom je obveza iz ugovora o kupoprodaji uzdignuta na višu razinu, jamac se ne može tako jednostavno ekskulpirati niti osloboditi obveza koje ga terete. U modernom zakonodavstvu uobičajeno je izdavati jamstva kod prodaje skupljih, složenijih proizvoda čime se jamči njihova funkcionalnost kroz određeno vremensko razdoblje. U tom razdoblju kupac bi trebao biti bezbrižan glede stvari koju je kupio te bi mogao računati na pomoć prodavatelja, u smislu besplatnog popravka ili zamjene, ako se pojavi neki nedostatak u jamstvenom roku. Bitno je naglasiti da je to mogućnost, a ne obveza prodavatelja te kako ono ne isključuje odgovornost za materijalne nedostatke već ju na neki način samo osnažuje jer ona postaje sekundarna.¹³⁵

Naš zakon poznaje pojam komercijalnog jamstva čime se prodavatelj ili proizvođač, povrh zakonske obveze odgovornosti za materijalne nedostatke, obvezuje kupcu vratiti plaćenu cijenu ili zamijeniti, popraviti odnosno servisirati stvar ako ona ne zadovoljava specifikacije ili druge zahtjeve navedene u izjavi o jamstvu ili u relevantnom reklamnom materijalu.¹³⁶ Ono mora sadržavati podatke o pravima koja kupac ima iz jamstva, pojedinosti potrebne kupcu za ostvarivanje njegovih prava, trajanje jamstva i teritorijalno važenje itd. Za kupca je bitno da

¹³³ Vedriš, Martin; Klarić, Petar; *Građansko pravo*, Zagreb, 2003., str. 407.

¹³⁴ V. *supra* poglavlje 4.

¹³⁵ *Arg. ex. čl. 423./9. ZOO-a* koji eksplicitno navodi kako izjava o komercijalnom jamstvu mora biti izražena na jednostavan i razumljiv način izjavu da komercijalno jamstvo ne utječe na prava iz odgovornosti za materijalne nedostatke.

¹³⁶ ZOO, čl. 423.

se nedostatak pojavio u roku kojem prodavatelj jamči kako bi mogao ostvariti prava iz jamstvenog lista; također, ostvaruje pravo na naknadu štete ukoliko je bio lišen uporabe stvari za vrijeme dok je stvar bila na popravku odnosno zamjeni.¹³⁷ Valja reći kako se jamstveni rok produljuje za onoliko koliko je trajao manji popravak, dok u slučaju većeg popravka rok počinje teći iznova. Svi troškovi dakako padaju na teret prodavatelja odnosno proizvođača, ovisno o tome tko je izdao jamstvo. U slučaju da prodavatelj ne bi u razumnom roku popravio ili zamijenio stvar kupac ima pravo na raskid ugovora ili sniženje cijene, no u svakom slučaju pravo na naknadu štete; napominjem kako je rok za ostvarenje kupčevih prava godina dana.¹³⁸

Zaključno, pojam jamstva poznat je i Bečkoj konvenciji koja navodi kako prodavatelj odgovara za svaki oblik neusklađenosti koji se pojavi nakon prelaska rizika na kupca, a može se pripisati povredi bilo koje njegove obveze uključujući povredu garancije o tome da će za neko vrijeme roba ostati prikladna u njezinu redovnu i posebnu svrhu ili da će zadržati određena svojstva i karakteristike.¹³⁹

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ Čl. 36./2.

6. ZAKLJUČAK

Ugovor o kupoprodaji jedan je od ključnih u kontekstu gospodarskog razvoja svake zemlje, te je najvažniji i najrasprostranjeniji ugovor obveznog prava. *Emptio venditio* konsenzualni je ugovor rimskog prava koji nastaje suglasnošću volja strana o bitnim elementima, predmetu i cijeni. Temeljna obveza prodavatelja jest predati stvar kupcu te čuvati ju do predaje pažnjom dobrog gospodarstvenika, dok je kupac dužan platiti ugovorenu cijenu za kupljenu stvar odnosno prenijeti vlasništvo novca na prodavatelja; on također mora nadoknaditi eventualne troškove prilikom čuvanja stvari, od trenutka sklapanja ugovora, ako ih je imao te obzirom na njihovu prirodu. Zahvaljujući rimskoj pravnoj tradiciji i recepciji rimskih ideja, ugovor o kupoprodaji i njegov sastavni element, odgovornost prodavatelja za materijalne nedostatke stvari, ušli su u pravne sustave većine zemalja kontinentalne Europe, među kojima i hrvatski. Kupoprodaja je imala svoje razvojne faze, od primitivne zamjene u vidu razmjene stoke do pretklasične realne kupnje iz ruke u ruku koja se zbivala u obliku *mancipatio*, kojoj je prethodio dogovor stranaka o predmetu i cijeni koji nije imao pravnih učinaka do postklasične kupoprodaje kakvu danas poznajemo, sporazum stranaka o *essentialia negotii* s relevantnim pravnim učincima.

S vremenom se razvio i institut odgovornosti prodavatelja za materijalni nedostatak prodane stvari, no on se prvo oslanjao na pažnju samog kupca jer ako on nije prilikom transakcije sam uočio nedostatak, kasnije se više nije mogao na isti i pozvati. Kasnije, pretpostavka prodavateljeve odgovornosti bilo je določno postupanje, a ukoliko je kupac želio proširiti njegovu odgovornost, morali su to izričito stipulirati u obliku *dictae* ili *promissae*. S pojavom tužbi, *actio redhibitoria*, *quanti minoris* i *empti*, njegov se položaj donekle približava onom kakav danas poznajemo u hrvatskom pravu. Naime, osigurana mu je veća pravna sigurnost i donekle učinkovita zaštita u slučaju prodavateljeve odgovornosti za materijalni nedostatak stvari, a sve zahvaljujući zakonodavnoj djelatnosti kurulskih edila. No, nedostatak edilskih tužbi bio je u tomu što su se odnosile samo na prodaju stoke i robova sve do cara Justinijana koji proširuje njihovu primjenu na sveobuhvatnu trgovinu. *Actio quanti minoris* jedna je od najboljih primjera recipiranih rimskih pravnih ideja, u slučaju prodavateljeve odgovornosti za materijalni nedostatak prodane stvari, jer odgovara hrvatskom pravu kupca na razmjerno sniženje cijene, u skladu s omjerom vrijednosti predmeta bez i s nedostatkom u vrijeme sklapanja ugovora. *Nota bene*, on to pravo ne mora ostvarivati podnošenjem posebne tužbe, već mu stoji na raspolaganju *ex lege*.

Kroz ovaj rad pokazalo se kako je položaj današnjeg kupca znatno povoljniji i sigurniji što je logična posljedica većeg stupnja razvoja, aktivnosti države u zakonodavstvo pri čemu se ono više ne kroji kao u rimsko doba, sukladno potrebama društvene elite koja je nastupala u ulozi kupca i sama sebi krojila pravila zaštićujući vlastite interese. Također, danas je veći naglasak stavljen na novu vrstu kupca – potrošača, čime Republika Hrvatska usklađuje svoje zakonodavstvo s potrebama kako, ne samo europske pravne stečevine, već i međunarodnih ugovora kojih je potpisnica (Bečka konvencija). Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju došlo je do participiranja u jedinstvenom i slobodnom tržištu na kojem svaki potrošač mora imati predodžbu o kretanju robe, usluga i kapitala kako bi na njemu mogao neometano sudjelovati. Stoga su s oduševljenjem dočekane i pozitivne promjene na ovom polju.

Za većinu suvremenih pravnih rješenja se može reći da odgovaraju uređenju iz rimskog razdoblja. Pritom bi se moglo reći kako su rimske “*dictae in venditi*” odnosno “*promissae*” recipirane u poboljšano integrirano rješenje jamstva (garancije) prodavatelja za ispravnost prodane stvari kojom prodavatelj garantira kako će prodana stvar biti funkcionalna kroz određeno vrijeme, a u protivnom financira njen popravak ili zamjenu. Doduše, u rimsko su doba *dicta* odnosno *promissae* samo pojačavale odgovornost prodavatelja za materijalni nedostatak pri čemu je on ili uvjeravao kako predmet kupoprodaje nema nedostatak ili ima neku odliku koju ustvari nije imao ili pak obrnuto, kupac je tražio od prodavatelja izričitu stipulaciju putem obećanja da prodana stvar nema neki nedostatak odnosno da ima upravo određenu karakteristiku. Danas ipak kupcu stoji više mogućnosti na raspolaganju u spomenutom slučaju jer je u rimsko doba mogao tražiti eventualno naknadu za manju vrijednost prodane stvari, dok sada, koristeći jamstvo, ne isključuje primarnu odgovornost prodavatelja za materijalni nedostatak stvari. Jamstvo je dobro rješenje za samog kupca jer nadopunjuje prodavateljevu odgovornost za materijalne nedostatke stvari.

Nesumnjivo, rimsko pravo dalo je snažan zamah razvoju instituta odgovornosti prodavatelja za materijalne nedostatke stvari obzirom da njegove začetke tamo i pronalazimo te je pružio neke mogućnosti kupcu kao što je raskid ugovora ili sniženje kupovne cijene, no svakako da je zaštita kupca kakvu danas poznajemo potpunija. Na kupcu više ne leži teret dokaza prodavateljeva doloznog postupanja, kao što je bilo pri uporabi rimske *actio empti*, već je on po sili zakona odgovoran (uz neke sitne iznimke) ako se nedostatak stvari prodane robe pokaže u određenom vremenskom razdoblju, što je zapravo nužna posljedica modifikacije rimske maksime *caveat emptor* uvjetima moderne trgovine. Nezamislivo je da kupac snosi

sav rizik glede prodane stvari imamo li na umu kako se današnja kupoprodaja sve manje odvija iz ruke u ruku odnosno u fizičkoj nazočnosti prodavatelja i kupca. Današnji sustav podrazumijevane, implicirane prodavateljeve odgovornosti za materijalni nedostatak stvari prilikom kupoprodaje pridonosi pravnoj sigurnosti unoseći veće povjerenje u pravni promet i poslovanje među ljudima.

LITERATURA

- Apostolova Maršavelski, Magdalena, *Venditor custodiam praesteriae debet-o prijelazu rizika reii venditiae u klasičnom rimskom pravu*, u: Gliha, I. et. al. (ur.), *Liber amicorum Nikola Gavella - Građansko pravo u razvoju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.
- Atiyah, Patrick Selim, *The Rise and Fall of Freedom of Contract*, Oxford University Press, 1985.
- Barry, Nicholas, *An introduction to Roman law*, Oxford, 1962.
- Betti, Emilio, *Instituzioni di diritto romano II*, Padova, 1947.
- Bonfante, Pietro, *Instituzioni di diritto romano*, Torino, 1946.
- Daube, David, *Three Notes on Digest 18.1, Conclusion of sale*, Law Quarterly Review, vol.73., 1957.
- De Robertis, Francesco Maria, *La disciplina della responsabilita contraattuale*, I, Milano, 1972.
- De Zulueta, Francis, *The Roman Law of Sale*, Oxford Clarendon Press, 1945.
- Paul Federic, *Manuel elementaire de droit romain*, Paris, 1918.
- Gorenc, Vilim; Vidović, Ante, *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005.
- Honsel, Heinrich, *Quod interestum um bonae fidei iudicium: Studein zum Romischen Schadensrecht*, Munchen, 1968.
- Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Zagreb, 2017.
- Horvat, Marijan; Petrak, Marko, *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022.
- Johnston, David, *The Cambridge companion to Roman law*, Cambridge, 2015.
- Kaser, Max, *Das romische privatrecht*, erster abschnitt, Munchen 1954.
- Maksimović, Sanja; Despotović, Danijela, *Ugovor o kupoprodaji u rimskom pravu*, Pravo-teorija i praksa, vol. 7., br. 9., 2017.
- Malenica, Antun, *Rimsko pravo*, Novi Sad, 2003.
- Milošević, Miroslav, *Rimsko pravo*, Beograd, 2005.

- Milotić, Ivan; Tuškan, Dorotea, *Problematika patvorenja te garancije o svojstvima i kakvoći proizvoda u rimskom klasičnom pravu*, ZPR, vol. 8., br. 3., 2019.
- Misera, Karl-Heinz, *Der Kauf auf Probe*, ANRW, vol. 2., br. 14., 1982.
- Momer, Raymond, *La garantie contre les vices caches dans la vente romaine*, 1930.
- Murray, Daniel, *Implied warranty against latent defects: a historical comparative law study*, Louisiana Law Review, vol. 21., br. 3., 1961.
- Petranović, Anamari, *Položaj kupca u pravnom režimu rimske kupoprodaje*, doktorska disertacija, Zagreb, 1996.
- Petrak, Marko, *Traditio iuridica*, Zagreb, 2016.
- Petrić, Silvija, *Odgovornost za materijalne nedostatke stvari prema novom Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 27., br. 1., 2006.
- Pringsheim, Fritz, *The decisive Moment for Aedilician Liability*, Revue international de des droits de l'antique, br. 1., 1952.
- Reitz, John, *A history of cutoff rules as a form of caveat emptor*; The american journal of comparative law, vol. 37., br. 2., Cambridge, 1989.
- Romac, Ante, *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983.
- Schulz, Fritz, *Classical Roman law*, Oxford, 1951.
- Selb, Walter, *Romisches Privatrecht*, Berlin, 1987.
- Vedriš, Martin, Klarić, Petar; *Gradansko pravo*, Zagreb, 2003.
- Watson, Alan, *The Law of Obligations in the Later Roman Republic*, Oxford Clarendon Press, 1965.
- Zimmermann, Reinhard, *The Law of obligations*, Cape Town, 1992.

PROPISI

Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005., 41/2008., 125/2011., 78/2015., 29/2018., 126/2021.

Konvencija UN-a o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe (Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 15/1998)